

DÒ ĐÁ SANG SÔNG: THÀNH CÔNG VÀ THẤT VỌNG

Huỳnh Thế Du*

Khác với các nước Đông Âu và Liên Xô, với đặc điểm riêng của mình nhất là do đặc điểm kinh tế nông nghiệp phân tán, Việt Nam và Trung Quốc đã tiến hành cải cách kinh tế theo cách tiệm tiến hay “dò đá sang sông”. Các hoạt động kinh tế từng bước được nới lỏng để chúng tuân theo các quy luật thị trường.

Kết quả rõ nhất đối với hai nước là tốc độ tăng trưởng kinh tế cao trong một thời gian rất dài trong khi vẫn duy trì được sự ổn định chính trị, xã hội. Một số chính sách cải cách của hai nước đã đem lại lợi ích cho rất nhiều người, nhất là những cải cách về đất đai, nông nghiệp và nông thôn.

Sau những lúng túng ban đầu, cả hai nước này đã cố gắng tìm cách kết hợp kinh tế thị trường với các nguyên lý của XHCN mà Việt Nam gọi là kinh tế thị trường định hướng XHCN và Trung Quốc gọi là XHCN với đặc sắc Trung Quốc. Lựa chọn này có vẻ hiệu quả trong một thời gian, nhưng những rắc rối bắt đầu nảy sinh và ngày một trầm trọng hơn. Hiện nay cả Việt Nam và Trung Quốc đang phải đối mặt với ít nhất hai vấn đề hết sức nan giải.

Thứ nhất, cải cách kinh tế đã đi quá nhanh trong khi với mục tiêu ổn định được đặt lên hàng đầu nên cải cách hệ thống chính trị đã diễn ra khá thận trọng. Sự tương thích giữa các thể chế kinh tế và chính trị ở cả hai nước đang được tranh luận sôi nổi mà nó được biểu hiện rõ nét nhất qua bình luận của ông Nguyễn Văn An, Nguyên Chủ tịch Quốc hội Việt Nam bàn về phương thức cầm quyền của Đảng (Nguyễn Văn An 2010) và phát biểu của ông Ôn Gia Bảo, Thủ tướng Trung Quốc ở Thâm Quyển hồi tháng 08/2010 (Wang Guanqun 2010).

Cải cách các thể chế chính trị như thế nào là điều không đơn giản. Nếu không cải cách để loại bỏ sự xơ cứng hay thoái hóa của bộ máy, nhất là tình trạng tham nhũng và vô trách nhiệm tràn lan, thì sự ổn định của các thể chế chính trị nói riêng, xã hội nói chung sẽ bị đe dọa.

Tuy nhiên, việc rập khuôn một cách máy móc các thiết chế dân chủ theo kiểu phương Tây có lẽ không phải là phương cách tốt. Sự bất ổn, thậm chí là bạo loạn ở các nước thuộc Liên Xô cũ cũng như nhiều nước trong khu vực là bài học nhãn tiền cho bất cứ ai mơ về những cải cách không thực tế.

Điều cần lưu ý, cho dù tiếp cận theo phương thức nào, thì cũng cần phải có sự cạnh tranh hay giám sát thực chất ở mỗi vị trí trong bộ máy nhà nước. Việc kìm kẹp xã hội quá lâu, không có những điều chỉnh cần thiết dẫn đến tức nước vỡ bờ và xảy ra cuộc cách mạng hoa nhài như các nước theo chế độ chuyên chế ở Trung đông là những điều cần hết sức lưu ý.

Chiến dịch chống tham nhũng gần đây ở hai nước đã mang lại, những hiệu ứng tích cực trong xã hội. Tuy nhiên, đó là cách tiếp cận mang tính căn cơ hay chỉ là giải pháp tình thế vẫn đang là câu hỏi cần trả lời.

Thứ hai, mặt trái của kinh tế thị trường hay những thất bại thị trường đang nổi lên ngày càng nhiều và gay gắt. Kinh tế thị trường đã không là chiếc đũa thần để giải quyết mọi vấn đề của mô hình kinh tế kế hoạch như nhiều người mong đợi mà nó lại gây ra rắc rối. Cái vòng luẩn quẩn thất bại của thị trường dẫn đến thất bại của nhà nước và ngược lại như Josephs Stiglitz (2000) đã phân tích cứ liên tục xảy ra.

Càng tăng trưởng kinh tế, thì những người ở vị thế bất lợi càng bị thiệt thòi. Nếu cứ để cho thị trường vận hành một cách tự do theo “bản năng” của nó thì sự bất công hay các vấn đề xã hội khác sẽ trở nên ngày một nghiêm trọng hơn. Không ai khác, nhà nước sẽ phải giải quyết những vấn đề này. Tuy nhiên, câu hỏi khó nhất là nhà nước nên làm như thế nào.

* Một số thông tin được cập nhật vào năm 2021 bởi Vũ Ngọc Bảo và Nguyễn Thị Tố Nga

